

stan je igral v zgodovini Južne Srbije važno versko, politično, kulturno in nacionalno vlogo. K čudodelnemu razširjevalcu krščanske vere in narodnemu prosvetitelju sv. Naumu se zateka ljudstvo iz oddaljenih krajev. Častijo ga tudi muslimani. Narod smatra ta manastir za svojo najdragocenejšo svetinjo, saj mu je prihajala iz njega pomoč in uteha v njegovih najtežjih časih. Vez, ki je družila narod s tem svetiščem, je srbskemu narodu dala tudi ono silo in trdno vero, da je neomajno vztrajal v stoletjih svoje sužnosti ter si končno priboril svoje osvobojenje. Z bridkostjo sem pomislil na našo Gosposveto.

Popoldne smo se z motorno ladjo odpeljali po jezeru proti Ohridu. Nepozabni mi ostanejo vtisi s te vožnje. Ohridsko jezero in njegova planinska okolica je gotovo divota, kakor jo premore redko katera dežela. Temu pa se še pridružijo stari manastiri, zgodovinske in geološke zanimivosti ohridskega okoliša, favna, flora, ljudstvo, ki si gradi svoje cerkvice v vsaki vasi, kakor to vidimo samo še v Sloveniji, imena krajev, ki so popolnoma podobna slovenskim (vas »Gorenjci«!); vse to bi zaslužilo opisa v posebni knjigi.

Solnce je že zahajalo, ko smo zavili v pristanišče Ohrida. Očarala nas je krasota tega mesta; radi stare zgodovine in važne vloge, ki jo je igralo v verskem pogledu, in radi umetnin iz zadnjih devetih stoletij, ki jih hranijo njegovi stari manastiri v freskah, ikonostasih in arhitekturi, nekateri pisatelji imenujejo Ohrid jugoslovanski Rim in jugoslovanske Atene.

Strma pečina, ki se gospodujoče dviga na zapadnem delu mesta iz morja in nad katero se nahajajo zidine stare Ohridske trdnjave, me je živo spominjala na Devin, izgubljeni biser ob slovenskem Jadranu.

Zvečer sva se šetala na obrežju. Nato sva odšla trudna v hotel »Turist«; še dolgo v noč sva prisluškovala enakomernemu pljuskanju jezerskih valov, ki so naju s svojo blago uspravanko zazibali v pokojen sen.

(Dalje prih.)

Dr. H. Tuma:

Beneška Slovenija

III.*

Ko je Karel Veliki uredil upravo podvrženih dežel, je med drugim na skrajnem jugu ustanovil marko, ki je obsegala celo Furlanijo in Koroško — torej enotno slovensko ozemlje: »In huiusce aevi Annalibus idem Baldricus vocatur Marchae Slaviae Praefectus.«

* Spisi g. dr. Tume se objavljajo vsebinsko neizpremenjeni. — Ured.

Vražji most v Čedadu

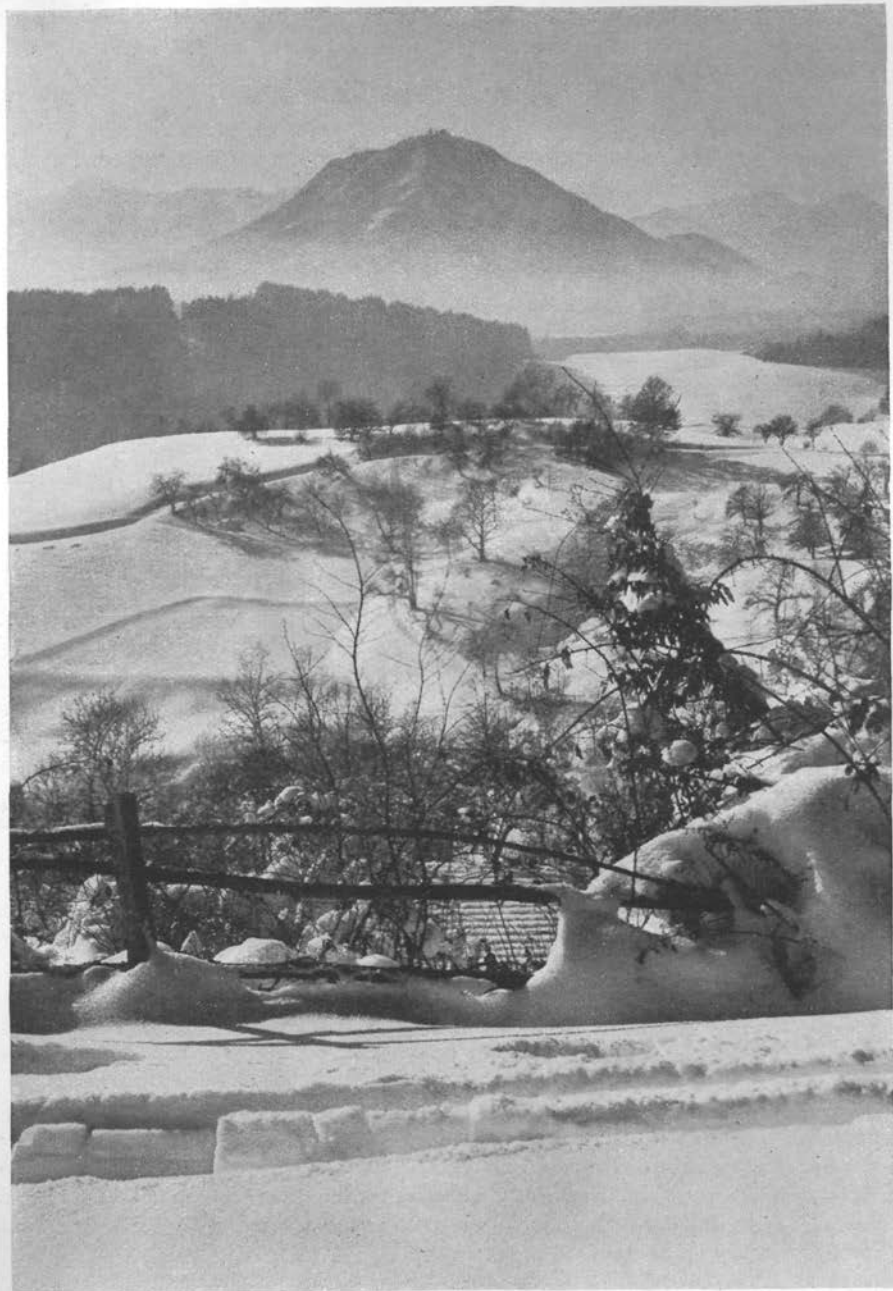
Oglejski škof se je imenoval »Illyricus«. Iz tega sledi, da so Furlanijo že davno bili naselili Slovenci. To dokazuje tudi obstoj velike županije v Beogradu ob Meduni, t. j. na zahodni meji Furlanije. Docela izključeno pa je, da bi bili surovi in bojeviti Longobardi, ki so zasedli vse strategične točke, trpeli na meji Furlanije ustanovitev ali obstoj velikega županstva pa še celó bojevitih Slovencev. Ustanovitev velikega županstva že za zgodovinske dobe bi bilo vsekakor táko dejstvo, da bi se bilo gotovo zabeležilo ali že izza časa Longobardov, Frankov ali Nemcev. Obseg velikega županstva v Belgradu kaže še sedaj slovenska imena (Belgrad, Goričica, Gorica, Gradiška, Gradiškuta, Glavnik, Loka, Postončič, Bjavca, skoraj ob morju Gradisani ob Lemeni, pritoku Livence), sega torej od Beneških gor do morja ob meji Furlanije proti Beneški.

Posebno značilno je, da se često nahaja ime Romans in Sclavons vštric, kar kaže, kako so polagoma Romani prodirali med Slovence. Tako imamo v danes popolnoma pofurlanjenem kraju okoli Pordedone dve vasi eno pri drugi: Schiavons in Romans. Passiano se imenuje še danes »Schiavonesco«. O tem kraju se še za l. 1300 poroča, da je »In Slavonis«; takrat bi torej bili Slovenci še kompaktno naseljeni. Versia, danes Versa pod Krminom se je še l. 1170 imenovala Versia Sclavonica. Meretto pri Palmanuovi se imenuje l. 1031 še Villa Sclavonica. V Talvasons, Mortegliano in Martignacco so še danes oddelki, ki se imenujejo Borgo dei Sclavons. Enako je ime Romans pri Codroipo in Romans pod Krminom dokaz, da so se ondi Romani naselili za Slovenci. Iste pomembnosti je ime Farra, n. pr. Farra di Gradisca že iz l. 763, Farra di Soligo i. dr. Filologi so sicer

iztaknili longobardsko besedo fara v pomenu Sippe ali pleme ter iz tega tolmačijo krajevna imena. Je pa docela nestvarno, da bi se kraj imenoval »pleme«; Farra je enostavno krajevno ime, kakor drugod na Slovenskem »Pri Fari«. Da je to tako, kaže vzporedno imenovanje Farra di Soligo in Pieve di Soligo za vasi ena vstric druge, ob reki Piave, ko stopi iz gor. Pieve je furlansko fara; v eni so torej stanovali še Slovenci, v drugi Furlani.

Bolj ko segamo v krajevni nomenklaturi nazaj v srednji vek, bolj se množé slovenska imena. Tako je Ragogna še l. 500 Reunia, t. j. očitano Ravna; Mels, l. 1126 Meles, očitno Meli; ohranjeno je še ime Jezernik pri Rivignano iz l. 1257; v istem kraju tudi Rio Patoc. Za Neme pl. tant. je l. 1170 še v rabi slovenska oblika »apud Nemach«, t. j. pri Nemah. Na planoti Cansiglio pod Monte Cavallo, ki spada še pod Benečansko, so bili do novejšega časa slovenski naseljenci. Ime Malorch ali Valorch (t. j. očitno slovenski Mali Vrh) še sedaj kaže na to. Sporedni imeni Farra in Pieve posebno pa Farra pri Gradiški nam več ali manj dokazujejo, da so Slovenci v Furlanski nižini, posebno okoli Ogleja in Čedad, bili že zgodaj pokristjanjeni. Sv. Mohor ter Fortunat, prva oglejska mučenika pod Neronom, sta slovenska patrona. Sv. Hilarij = Volarij iz l. 285 je večkrat cerkveni patron. Poročilo iz IV. veka, da je Fortunantius v Ogleju razlagal evangelij »in sermone rustico« in ne latinsko, bi tudi tolmačil tako, da je razlaganje bilo slovensko. — Schiffmann v svoji razpravi »Land ob der Enns« trdi: Die Slowenen haben bei der Christianisierung in Oberösterreich eine gewisse führende Rolle gespielt — Slovenci so igrali pri pokrščanju v Gorenji Avstriji neko vodilno vlogo.« Več imen svetnikov, posebno Sv. Florijana, so Nemci vzeli od Slovencev, za kar navaja fonetične dokaze. Alpski Slovenci ob Donavski dolini so bili več ali manj pokristjanjeni še izza časa Rimljanov, enako pa tudi Slovenci, ki so bivali nad mogočnim Oglejem do gor.

Da so Slovenci stanovali tudi v glavni trdnjavi Furlanije, v Č e d a d u, dokazuje sledeča vest: Ko se je patrijarh Kalikst preselil iz Ogleja v Čedad okoli l. 737 in ga je bil papež obiskal, mu je priredil veliko pojedino. Imamo pismeno poročilo, kako so ga pogostili. Kot pričetek pojedine so prinesli na mizo »spongie esclave« — »slovenske gobe« — za konec pojedine pa slaščico »gubane«, beseda, ki jo Tolminci še danes rabijo za kranjske potice (v Slovenskih Goricah pa »gibance«. Uredn.). To kaže po eni strani na precejšnjo kulturo Slovencev med Furlani in obenem, da so morali biti Slovenci domačini od davna, nele po plani deželi, ampak tudi po mestih. Že iz l. 1161 je med mestnimi gastaldi — oskrbniki naveden Iserčič, l. 1254 pa Janez iz Brajde. Ker pozneje nahajamo le laška imena, je to dokaz, da se je slovenski element po mestih polagoma izpodrival. A še iz l. 1510 imamo zgodovinsko poročilo, da je bil del mesta Čedad slovenski. Tudi velja, da bi vojaško organizirani Longobardi v glavni furlanski trdnjavi gotovo ne bili dovolili naselitve Slovencev, ampak so po vsej priliki bili ti že davno pred prihodom Longobardov mirno naseljeni. V Čedadu so že od pamtiveka slovenska vrata: Porta Broxana, most čez Nadižo se imenuje po slovenskem V r a ž j i m o s t :

Šmarna Gora z Rašice

Foto Janko Škerlep

Ponte del Diavolo. Slovenska je morala torej biti vsa Furlanija; kajti zgodovinar Nicoletti v »Constitutioni e Leggi antiche dei Furlani« iz l. 1566 navaja: »Il linguaggio slavo era assai più usato nei villaggi di quello che la favella forlana, allora incolta e d' un ingrato suono«: »Slovenski jezik je bil po vaseh mnogo bolj v rabi nego furlanska govorica, takrat še neizobražena in neprijetnega zvoka.«

Posebno jasen dokaz, da so Slovenci tam stanovali že dolgo pred prihodom Longobardov, je evangelij Sv. Marka, katerega so našli pri Sv. Ivanu ob Timavu. Knjiga je iz l. 381. Pri Sv. Ivanu je bila božja pot in na rob evangelija so se podpisovali romarji, med njimi kralj Alboin pa tudi vrsta slovenskih imen, kakor: Stregomil, Drašček, Hotimir, Želislava, Trudopol, Slovenka, Sebidrag, Ribislava, Trpimir, Držimir, Olimir, Miligoj i. dr. Ker ta okoliščina romanistom in germanistom ne ugaja, so jeli trditi, da mora biti evangelij sv. Marka iz poznejših vekov.

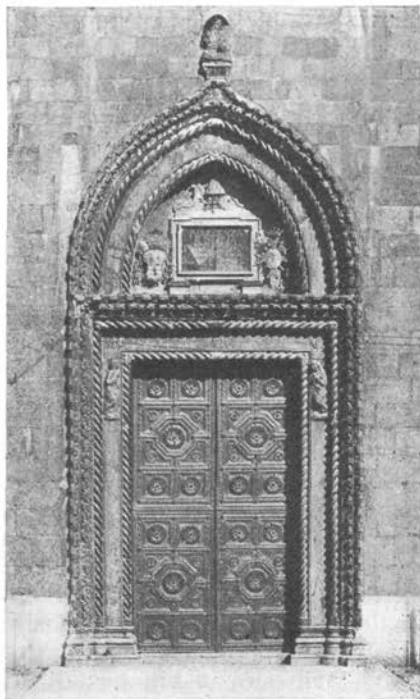
Trditev nekaterih modernih historikov, da so slovenski prebivalci naseljeni koloni, je docela nevzdržljiva. Ko je Atila razrušil Oglej in druga polatinjena mesta, so prebivalci bežali in se skrili po gozdovih, izsipih in otokih v morju. Izza rimskega časa je bilo gotovo mnogo veleposestnikov, ki so se po odhodu barbarov zopet vrnili na svoja posestva. Ko so se Longobardi polastili Furlanije, so zasedli vsa taktična mesta in trdnjave ter gotovo niso klicali Slovenov za kolone; saj so bili s Slovenci v vednih bojih. Pozneje so bili vsi plemiči ali Franki ali Nemci in od XIII. stoletja naprej plemiči romanskega pokolenja, ki so se bili večinoma priselili iz notranje Italije. Srednja Furlanija pa je v glavnem ovočna in trtorodna. Izključeno je, da bi plemiči tuje krvi klicali slovenske kolone, t. j. pastirje iz gor, da naj bi jim gojili trte. Naravno je, da so plemiči vabili izključno latinske kolone in jih naseljevali med staro slovensko prebivalstvo. Tako se raztolmačijo tudi gorenja vštricna imena: Romans in Sclavons. Filologi so se do sedaj tudi premalo zanimali za furlanski jezik. Germanisti in romanisti so precej enostranski, slovenskega dela pa še nimamo. Furlanski jezik ima mnogo starih slovenskih besedi, ki jih pa romanisti smatrajo za keltske ali ilirske. Trdi izgovor č, ž, š v furlanščini je docela slovenski. Zmes latinskih kolonov z avtohtonimi Slovenci je ravno dala jezikovno in narodnostno skupino Furlanov. Odlični romanski filolog Ascoli je postavil tezo, ki še velja, da je furlanščina bližja rumunščini (t. j. zmes latinščine in slovanščine), nego sosednjim italijanskim narečjem.

Da je bil slovenski jezik znan tudi pri longobardskih vojvodih, nam pripoveduje Pavel Diakon, češ, da je vojvoda Radoald pri napadu Slovenov na Benevento z njimi govoril slovenski.

Da je bila slovenska govorica navadna tudi v glavnem mestu Furlanije, v Vidmu, še v XIII. stoletju, za to imamo zgodovinsko poročilo še iz l. 1475.

Ko se je v IX. veku pričelo naseljevanje nemških plemičev in je za njimi silil proti jugu nemški trgovec in obrtnik, so Nemci prevzeli krajevna imena po slovenski, in ne latinski ali furlanski, obliki. Tako so Nemci slišali za mesto Udine najprej slovensko ime Videm. Že Plinius

omenja prebivalce tega kraja z imenom Venidates, kar je očitno pokvarjeno iz Vedinates, k besedi Vedinum, ki je očitno *V i d e m*. Res je, da se že l. 590 imenuje Natalis, biscopus Utinensis, in za l. 983 je prvikrat navedeno tudi furlansko ime Udine. Radi tega je še bolj značilno, da Nemci, ko so prišli v IX. stoletju v te kraje kot nasledniki Frankov, niso slišali latinskega in furlanskega imena, ampak slovensko in so iz tega naredili Weyden. Enako gre fonetično Terveys za sedanje Treviso, iz slovenskega Trbiž, Peuscheldorf za Venzona iz slovenskega

Vrata stolne cerkve v Čedadu

njem veku jako živahna. Trgovina iz Ogleja čez Čedad je takrat šla na Tolmin in odtod tudi na Škofjo Loko. L. 1336 se omenja cesta na Oslico. Zveza Čedada na sever je bila posebno živahna, ko je l. 1379 Tolmin prišel pod Čedad. Med Beneškimi Slovenci sem slišal ime »slovenska pot« za pot od Kobarida čez Tolmin na Brezje, Viskoršo, Predore v Humin. Cesto in to podolje bi pa podaljšal še iz Kobarida na vzhod po Soči, Bači in Sorici ter bi imenoval slovensko pot nepretrgano zvezo od Škofje Loke pa do Humina, kar posebno kaže na gospodarsko zvezo vse slovenske krajine s Furlani. Pod patrijarhom Marquardom je bilo sklenjeno l. 1377, da se napravi cesta od Čedada na Kobarid, Tolmin in Loko, leta 1396 pa iz Čedada na Trbiž, od koder bi vedla dalje na Beljak. Slovenske občine, ki so imele svoje dvajstije v Landru in Mjersi, naj bi bile dolžne vzdrževati cesto do

Püšja ves. Tudi nemški Agley za Aquileia izvajam iz slovenskega Oglej in Tybein iz Devin. Ko so torej v IX. in X. veku prihajali Nemci od severa, je morala biti Furlanija po odločni večini obljudena po Slovencih.

Zanimivo in važno je, da so v nemški občini Sauris nad Ampezzo (Na Peči), precej zapuščenno v Karnijskih Alpah in docela obkoljeno od Karnelov, pri sirarjenju v rabi slovenske besede. Za sirišče pravijo kozelva, pač kozličevje, ker je po starem najbolje sirišče iz kozličevega želodeca; za prosnico, t. j. razbito zasirjeno grudo: Spriess, Gspries, in za skuto: Schotten. Naselbina Saurius je iz srednjega veka, prvičkrat omenjena l. 1280. Iz tega sledi, da so v gorah Karnije še v poznem srednjem veku bili slovenski pastirji, ki so imeli svoj način izdelovanja sira, kar kaže posebno beseda prosnica Spriess.

Zveza Ogleja čez Beneško z ostalo Slovenijo je bila i v sred-

Humina, kar je dokumentarično izkazano 10. junija 1671, a štel bi, da je to veljalo za prehod, ki se je imenoval slovenska pot, in ne za cesto po Furlanski ravnini, ki je tekla v obsegu Fojde, Ahtna, Nem in Tarčinta.

V najlepši gospodarski dobi Čedadu pričetkom XVII. stoletja je bila z gorskimi kraji živahna trgovina z železno rudo, katero so v mestu predelavali. Bilo je do 2000 delavcev. To bo menda tudi doba, v kateri so v Bohinju in Trenti kopali rudo ter jo tovorili v Čedad.

Angleški potnik Brown še za l. 1669 poroča, da je bila trgovska zveza Furlanije s slovensko Notranjsko do Ribnice (»suha roba«) jako živahna in da je ljudstvo še do Vidma govorilo slovensko ali pa slovensko-furlansko mešanico.

Slovenci v gorah pa so ohranili čisto svojo narodnost, na zahodni meji v Rezijsi s primeskom turanščine, ob Teru pa hrvaščine.

(Dalje prih.)

Dr. A. Brilej:

Okrog Pršivca

Na Binkoštni ponedeljek sem se zbudil ob pol 5. uri v prostrani spalnici gostilne »Pri Mihovki« v Stari Fužini, kjer sem na eni izmed treh ali štirih postelj, ki so bile v tej dvorani na razpolago, dobrih sedem ur zbiral in krepil moči; te mi je bila prejšnji dan nekoliko izčrpala precej dolga peš-hoja iz Bistrice na Črno Prst in po grebenih do Rodice in čez Suho planino do Bohinjskega jezera.

Četrť ure kasneje sem že korakal v tistem nekoliko napetem razpoloženju, ki ga ustvarja pričakovanje novega sveta in nepoznanih krajev, po cesti skozi spečo vas; krenil sem čez Mostnico, ki pripelje svoje sveže, čiste vode izpod Toške planine in jih žene dalje skozi Voje in Fužine mladi Savici v naročje.

Kmalu za vasjo se cepita dva kolovoza; izvolil sem levega, ki je bil, kakor se je kmalu pokazalo, napačen, kar me pa ni preveč motilo. Kolovoz me je pripeljal do kamnoloma, od tega dalje pa sem zasledil stezo, vodečo poševno navzgor proti robu planjave, ki tvori vzhodni podaljšek Pršivčeve gorske gmote. Sledeč slabo vidni stezi, ki je bolj in bolj izginjala v travi, sem se polagoma vzpenjal po silno strmem pobočju; navsezadnje pa tudi steze ni bilo več. Usmeril sem se v ono točko nad seboj, ki je ležala na severnem obrežju jezera približno v višini Sv. Duha in kjer sem moral — po karti — doseči južni rob planine Vogar.

Čim više sem se dvigal, tem lepši pogled se mi je prožil na jezero pod menoj; sonce je jelo pritiskati, na nebu so se kljub jutranji uri že nabirali oblaki. Jezero je bilo modrozeleno in popolnoma mirno. En sam čolniček — bela lisa sredi širne gladine — je polagoma drčal od Sv. Janeza proti Sv. Duhu in rezal temno sled v negibno vodo. Vsa okolica je dihala oni svečani mir, ki je kak streljaj od človeških bivališč še vedno razlit po vsej pokrajini Bohinjske doline.

Zadnji konec pobočja je bil tako strm in trava tako polzka, da